

Zin voor reinheid

'Reinheid is de grondslag van de volksgezondheid'. Dat was het motto waarmee De Nederlandsche Vereeniging voor Volks- en Schoolbaden in 1910 naar buiten trad met de resultaten van een enquête naar de toestand van het badwezen. Die resultaten logen er niet om. Op het gebied van de hygiëne was er nog een hoop te winnen.

Het baden behoorde lang tot het verwaarloosde veld van de hygiëne. Een was- of badgelegenheid in de woning werd in 1900 nog beschouwd als een overbodige luxe en was voorbehouden aan een beschaafde elite. Bij Amsterdamse particulieren waren op dat moment een kleine 2 900 baden en ruim 6 400 zogenoemde 'closets met zelfsluitende inrichting' in gebruik. In arbeiderswoningen ontbrak zo'n voorziening. Voor een douche of bad moesten de arbeiders naar het openbare badhuis.

Zindelijkheid

De Nederlandsche Vereeniging voor Volks- en Schoolbaden streed voor de verbetering van de reinheid van het Nederlandse volk en voor het aankweken van de zin voor reinheid bij het kind. Dat deed zij door het organiseren van voordrachten en *meetings*, het uitschrijven van prijsvragen en de publicatie van brochures als *Ons bad, Volksreinheid en volksgezondheid* en *De roeping van de Nederlandsche vrouw als propagandiste voor de volks- en schoolbaden*. Want, (...) het algemeen welzijn dus de maatschappelijke levensstandaard, wordt door het tegengaan van verontreiniging van de huid niet minder gediend dan door het verschaffen van frissche lucht, zuiver water en een reinen bodem, zindelijkheid op het lichaam is een van de afdoenste middelen ter bestrijding van besmettelijke ziekten, waarvan vele zich door de huid toegang tot het lichaam verschaffen.'

Voor de inventarisatie van bestaande toestand van het openbare warmwaterbad riep de Vereeniging de hulp in van de voorzitters van de kleine honderd regionale en plaatselijke gezondheidscommissies en van de beheerders en besturen van de circa twintig volksbaden. De Vereeniging schatte het aantal volks-

baden in 1908 op 25 à 30, het aantal baden op 400 duizend. Dat was weliswaar tweemaal zoveel als in 1900, maar niettemin was dat aantal in vergelijking met de situatie in het buitenland bedroevend klein.

Fabrieksbaden

In enkele plaatsen waren de fabrieksbadhuizen voor het publiek geopend. De fabrieksbaden van de Almelosche Ververij en Chemische Wasscherij, voorheen Gebr. Palthe, waren voor een ieder toegankelijk. Het fabriekspersoneel baadde er tegen sterk gereduceerde tarieven, kinderbaden waren gratis. Ook de badinrichting van de Machinefabriek Gebr. Stork & Co. te Hengelo was opengesteld voor het publiek. Het badhuis bevatte 19 kuipbaden en 18 stortbaden. Het fabriekspersoneel zelf had het grootste deel van de stichtingskosten van het badhuis betaald uit het voor haar bestemde winstdeel. Het fabriekspersoneel kon er wekelijks terecht voor een gratis bad, huisgenoten hadden 50 procent korting. Eerste-klasse kuipbaden kostten er 40 cent, eerste-klasse stortbaden 25 cent, tweede-klasse kuipbaden kostten 20 cent, tweede-klasse stortbaden 10 cent, steeds met kortingen bij een abonnement. In de praktijk gebruikte de bevolking het badhuis maar mondjesmaat.

Schoolkinderbaden

Het schoolbaden was een beschamende zaak. De schrijver van het rapport schatte in 1907 het aantal badbeurten van schoolkinderen op hoogstens 350 duizend. De georganiseerde schooldouche was bovendien een beknot genot. Per kind mocht niet meer dan 20 liter water worden gebruikt. Veel langer dan twee minuten duurde het schoolbad dan ook niet. De schoolkinderen douchten in zogeheten

commandobaden, die vanuit een centraal punt werden bediend. Eenmaal in de badcel werden de douches gedurende enige seconden opgezet om de kinderen met verwarmd water nat te spuiten. Dan gingen de douches uit en konden de kinderen zich inzepen. Daarna kregen ze nog anderhalve minuut de tijd om zich af te spoelen. In die tijd daalde de temperatuur van het water gelijkmatig van 32,5 graden Celsius tot 15 graden Celsius.

'Onbehagelijk gevoel'

Volwassenen konden in de meeste badhuizen onbeperkt douchen. Maar vier minuten was de limiet, wisten de badhuisexploitanten uit ervaring, langer hield een volwassene het niet vol: 'Langer blootstellen van het lichaam aan de waterstralen veroorzaakt bij verreweg de meeste personen een onbehagelijk gevoel en wordt dus van zelve nagelaten.' Een directe aansluiting van de douches op de stedelijke waterleiding was afgeraden omdat de druk in de leidingen te groot is en het water 'met eene zoo groote snelheid uit de douche treedt, dat de badende onaangenaam wordt aangedaan.' Het gebruik van een zogeheten tussenreservoir was dan ook aanbevolen. Stortbaden waren het goedkoopst en gaven toch een goede reiniging, ofschoon bij een kuipbad 'de inwerking van het water op het huidweefsel sterker is en dieper doordringt.' Nadeel van het kuipbad was dat een sterk

vervuilde arbeider in een kuipbad 'al dadelijk in zeer onrein wordend water baadt en het doel van het bad gemist wordt'. Maar in een voor algemeen gebruik bestemd volksbad woog dat laatste niet zwaar omdat daar mensen kwamen baden die dagelijks niet zo vies werden van het werk.

Badvoorkeur

De voorkeur voor het ene of het andere bad verschilde per gemeente sterk. In Utrecht hadden de badgasten een sterke voorkeur voor het goedkope stortbad (82 procent), in het Amsterdamse badhuis Sparta aan de Da Costakade was er van zo'n voorkeur nauwelijks sprake. Die voorkeur in Utrecht voor het stortbad hield niet alleen verband met de ruimere beschikbaarheid van stortbaden boven kuipbaden of met het goedkopere kaartje. Dat Amsterdammers relatief vaker baadden in kuipbaden toonde aan dat ze schoon genoeg waren voor zo'n bad, ze hadden 'een lichaam dat niet aan eene zoodanige verontreiniging bloot staat, dat een stortbad voor hen de eenige mogelijke badwijze is, en die tevens bereid zijn den hooger prijs voor een kuipbad te betalen.' Het was dan ook vooral bestemd voor de lagere ambtenaren, kleine burgerij, handelsbedienden en kantoorpersoneel, kortom 'dien middenstand welke in het algemeen het minste genot heeft van de verschillende maatregelen die tot sociale opheffing van de minder vermogenden geno-

men worden.' Uit het nemen van óf een kuipbad óf een stortbad bleek de onderscheidende functie van het bad. De klasse-indeling accentueerde dat nog eens. Een eerste-klassebad was duurder dan een tweede-klassebad en daarvoor kreeg de badgast nauwelijks meer luxe: een iets ruimer badkamertje, een wat uitgebreider meubilering, een wat fraaiere badkuip, en soms wat meer water of een bad op een rustiger uur.

Nieuwe voorschriften

De ideeën over woonkwaliteit, woonbeschaving en woninguitrusting veranderden snel in de twintigste eeuw. De Gezondheidscommissie te Amsterdam vond in 1914 nog dat een eenvoudige woning uitgerust moest zijn met een woonkamer, keuken, een paar slaapkamers, een closet en een speelhoek. In de nieuwe bouwverordening van Amsterdam van 1920 stonden eisen met betrekking tot spoelreservoirs en toiletputten. In 1932 moest volgens de Gezondheidscommissie een bad- of douchegelegenheid voorgeschreven zijn in elke nieuw te bouwen woning wanneer in de buurt een publieke badinrichting ontbrak.

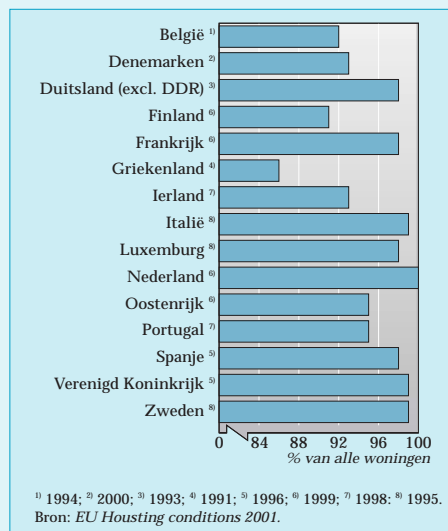
In 1951 was een ruimte voor douche en kleedruimte in de sociale woningbouw verplicht. Zwaardere eisen aan de inrichting van de woning, neergelegd in de *Voorschriften en Wenken* van 1965, zorgden ervoor dat nieuwe woningen beter uitgerust zouden worden. Het aantal closetputten en wastafels per woning neemt vanaf dat moment snel toe, het aandeel woningen met een lig- of zitbad stijgt van 6 procent in 1965 tot 43 procent in 1977.

Inmiddels ontbreken badvoorzieningen in vrijwel geen enkele woning: in zes van de tien woningen is een douche, in vier van de tien woningen een douche en/of ligbad.

Ronald van der Bie

J.C.H. Fischer, *Bijdrage tot de kennis van de Nederlandsche volksbaden. Samengesteld op uitnodiging van de De Nederlandsche Vereeniging voor Volks- en Schoolbaden.* (Zaandijk 1910)

Bad en/of douche in de woning

Badgelegenheid, 1998

